

HZ. OSMAN'A (35/656) NÜZÛL SIRASINA GÖRE MUSHAF NİSPET EDİLMESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Muhammed Şerif KAHRAMAN*

Özet

Rivâyetlerde Hz. Ali'nin (40/661) nüzûl sırasına göre Mushafı olduğu zikredilmiştir. İbn Abbâs (68/687) ve Ca'fer es-Sâdık (148/765) gibi sahâbe ve tâbiûndan başkalarına da nüzûl sıralı Mushaf isnâd edildiği vakidir. XX. yüzyıla geldiğinde ise daha önce vârid olmamış bir görüş ortaya çıkmıştır. Bu, Hz. Osman'ın (35/656) nüzûl sırasına göre hazırlanmış bir Mushafı olduğudur. Ancak yapılan inceleme, bu nüzûl sıralamasının yakın dönemde Mısır'daki ilmî bir kurul tarafından oluşturulan yeni bir liste olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'de yapılan meâl çalışmalarında nüzûl sırasına göre Hz. Osman Mushafı'ndaki süre sıralaması olarak nitelendirilen bu liste, esasında Mısırlı heyetin tertibidir.

Anahtar Kelimeler

Hiz. Osman, Nüzûl Sırasına Göre Mushaf, Mısır Heyet Tertibi.

* Bu makale, 2016 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında hazırlanan Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

** Araştırma Görevlisi, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı

*An Analysis on Claiming That Caliph 'Uthmān (35/656) Has a Mushaf
(Scripture) According to the Order of Nuzūl*

Abstract

According to narrations Caliph Alī (40/661) has a mushaf according to the order of Nuzūl. In fact, also there are attributable mushafs according to the order of Nuzūl for another successor and companions like Ibn 'Abbās (68/687) and Ja'far ibn al-Şādiq (148/765) but when it was XX. century the new approach appeared. That is a mushaf according to the order of Nuzūl of Caliph 'Uthmān (35/656). A research show that the order of Nuzūl, formed new list by the arrangement of Committee Egypt. This list describe as a list of the mushaf of Caliph 'Uthmān in Turkish works on meaning of Qur'an but in fact it belongs to the arrangement of Committee Egypt.

Keywords

Caliph 'Uthmān, Quran According To Revelation Order, The Arrangement of Committee Egypt.

Giriş

Kur'an Hz. Muhammed'e (s.a.s.) tilâvet tertibi üzere inmemiştir. Bir başka ifadeyle Kur'an, Hz. Peygamber'e nâzil olduğu şekilde tertip edilmemiştir. Bu bağlamda sûre sıralamasını ikiye ayırabiliriz:

i) *Nuzūl Tertibi*: Sûrelerin Hz. Peygamber'e iniş tarihlerine göre yapılan sıralama.

ii) *Mushaf Tertibi*: Kur'an'ın mevcut sûre sıralaması.

Kur'an'ın tümüne yönelik klasik çalışmalar Mushaf tertibini temel almıştır. et-Taberî, el-Kurtubî, er-Râzî, ez-Zemahşerî, Elmalılı, Seyyid Kutub ve daha nice müfessir tefsirlerini hep Mushaf tertibi üzere yazmışlardır.

Kur'an'ın Mushaf tertibi dışında baştan sona tefsiri ilk defa Muhammed İzzet Derveze tarafından gerçekleştirilmiştir. Derveze'nin Kur'an'ın daha iyi anlaşılabilmesi için uyguladığı metot; Kur'an'ın -sûre bazında- nuzûl sırasına göre tefsir edilmesidir. Abdulkâdir Mollâ Huveys de aynı dönemde bu yöntemle bir eser telif etmiştir. Arap dünyasında Abdurrahmân Hasan Habenneke ve Muhammed Âbid el-Câbirî'nin tefsirleri de nuzûl sırasına göre yazılan eserlerdir. Ülkemizde nuzûl sırasına göre ilk tefsir M. Zeki

Duman tarafından yazılmıştır. Meâl-tefsir ve meâller de dâhil edildiğinde bu yöntemle yazılmış yirminin üzerinde yerli çalışma bulunmaktadır.¹

Kronolojik tefsir ve meâllerin ortak özelliği nüzûl sırasını kullanmak olsa da her çalışmada kullanılan nüzûl tertibi birbirinden farklılık arz etmektedir. Ancak özellikle meâllerde birebir kullanılan ortak bir nüzûl sıralaması vardır. Bu sıralama yaklaşık bir asır önce Mısır'da Ezher âlimlerinden oluşan bir komisyonun çalışmalarının ürünüdür. Ne var ki bu sıralamayı esas alan eserlerin hiçbiri kaynak olarak Ezher kuruluna işaret etmemiştir. Yerli çalışmalarda söz konusu sıralama, Hz. Osman'ın nüzûl sırasına göre Mushafına ait nüzûl tertibi olarak zikredilmektedir.

Bu makale, nüzûl sırasına göre yapılan Kur'ân çalışmalarında (tefsir, meâl-tefsir ve meâller) sıkça kullanılan nüzûl tertiplerinden biri olan Mısır heyet tertibinin haksız olarak Hz. Osman'a isnâd edilmesi konusunu ele almaktadır.

1. Nüzûl Tertipleri

İslâm âlimleri, Müslüman toplumun Hz. Peygamber dönemindeki gelişme aşamalarını ve dinî hükümlerin iniş sıralamalarını belirlemek amacıyla² sûrelerin nüzûl sıralamasını tespit etmeye çalışmışlardır. Nüzûl sırasına göre sûre sıralamaları ile Mekkî ve Medenî sûrelerin birbirinden ayırt edilmesi ve aralarında nesh ilişkisi olan sûre ve âyetlerin açıklığa kavuşturulması amaçlanmıştır.³

Sûrelerin Mekkî mi Medenî mi olduğu hususu ilk dönemlerde rivâyetle sınırlandırılmıştır. el-Bâkîllânî, bu hususta, sahâbe ve tâbiün dışında bir dayanağın olmadığını belirtmiştir.⁴ İlgili rivâyetlere bakıldığında sahâbe ve tâbiûna isnâd edilen nüzûl sırasına göre sûre tertipleriyle karşılaşılabacaktır. Esasında bu rivâyetler onların mushaflarında kullandıkları sûre sıralamalarını

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kahraman, Muhammed Şerif, *Kur'ân'ın Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2016, s. 50-70.

² Şimşek, M. Sait, *Kur'ân'ın Ana Konuları*, Beyan Yayınları, İstanbul 1999, s. 7.

³ ez-Zürkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâbilu'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2010, s. 112.

⁴ es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Mustafâ Şeyh Mustafâ, *Müessesetü'r-Risâle Nâşirîn*, Beyrut 2011, s. 32.

değil, onlara nispet edilen nüzûl tertiplerini ifade etmektedir. Sahâbeden İbn Abbâs, tâbiûndan Câbir b. Zeyd (93/712), İkrime (105/723), Hasan el-Basrî (110/728) ve Ca'fer es-Sâdık'ın (148/765) kendilerinden nakledilen nüzûl tertiplerini Mushaf sıralamasında esas aldıklarına dair nakledilen bir bilgi yoktur. Hz. Ali, İbn Abbâs ve Ca'fer es-Sâdık'a nüzûl sırasına göre Mushaf isnâd edilmiş⁵ olsa da bunların mevsûkiyeti ilmî açıdan ortaya konmamıştır.

Nüzûl tertiplerini, rivâyet ve dirâyet ürünü olarak ikiye ayırmak mümkündür:

i. Rivâyetlerde geçen nüzûl listeleri: Sahâbe ve tâbiûna isnâd edilen nüzûl tertipleridir. Bunları kısaca şöyle zikredebiliriz:

1. Hz. Ali tertibi: Saîd b. el-Müseyyeb kanalıyla gelen nüzûl listesi. Fâtiha sûresiyle başlayan rivâyete dayalı tek nüzûl listesidir.⁶

2. İbn Abbâs tertibi: Atâ el-Horâsânî ve Ebû Sâlih kanalıyla gelen iki farklı nüzûl listesi bulunmaktadır.⁷ Kaynaklarda İbn Abbâs'ın Mushaf tertibi olarak geçen liste,⁸ Ebû Sâlih tarikiyle gelen rivâyettir.

3. Câbir b. Zeyd tertibi: Tâbiûndan Câbir'in aktardığı bu liste, rivâyet tertiplerinde geçen eksiksiz tek listedir.⁹

4. İkrime - el-Hasan tertibi: Tâbiûndan İkrime el-Berberî ve Hasan-ı Basrî'den rivâyet edilen listedir.¹⁰

5. ez-Zührî (124/742) tertibi: Tâbiûndan İmâm ez-Zührî'nin rivâyet ettiği listedir.¹¹ Bu listenin en dikkat çekici yanı, Fâtiha sûresinin Medine'de nâzil olan ilk sûre olarak gösterilmesidir.

6: Muhammed b. en-Nu'mân b. Beşîr tertibi: İbnü'n-Nedîm'in (385/995)

⁵ es-Suyûtî, s. 137; eş-Şehristânî, Muhammed b. Abdulkerim, *Tefsîru's-Şehristânî el-Müemmâ Mefâtihu'l-Esrâr ve Mesâbihu'l-Ebrâr*, thk. Muhammed Ali Âzerşeb, Merkezül-Buhûs ve'd-Dirâsât li't-Türâsî'l-Mahtût, Tahran 2008, c.1, ss. 17-23; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsîr Usûlü*, TDV, Ankara 2013, ss. 86-87

⁶ Mukaddimetân fi Ulûmi'l-Kur'ân Mukaddimetü Kitâbi'l-Mebânî ve Mukaddimetü İbn Atıyye, thk. Arthur Jeffery, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 1954, s. 14

⁷ es-Suyûtî, s. 35-36; el-Ya'kûbî, Ahmed b. Ebi Ya'kûb, *Târihu'l-Ya'kûbî*, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, Beyrut 1993, c.1, ss. 352-362.

⁸ eş-Şehristânî, c.1, s. 17; Cerrahoğlu, ss. 86-87.

⁹ es-Suyûtî, ss. 64-65.

¹⁰ es-Suyûtî, s. 34.

¹¹ ez-Zührî, İbn Şihâb, *en-Nâsib ve'l-Mensûb ve Yelibi Tenzîlu'l-Kur'ân bi Mekke ve'l-Medîne*, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1988, ss. 37-42.

el-Fibrîst'te zikrettiği bu liste, ez-Zühri'nin Ensâr arasında hicretten sonra doğan ilk sahabî olan en-Nu'mân b. Beşîr'in oğlu Muhammed'den aktardığı sûrelerle başlayıp Mücâhid'in (103/721) rivâyetiyle devam etmekte, Medenî sûrelerde ise İbn Abbâs tertibi kullanılmaktadır.¹²

7. ez-Zerkeşî (794/1392) tertibi: *el-Burbân*'da kaynak verilmeksizin aktarılan bu liste¹³ kimi eserlerde Ca'fer es-Sâdık'ın Mushaf tertibi olarak verilmektedir.¹⁴ Bu listenin diğerlerine göre en bariz farkı son inen sûre olarak Tevbe'nin değil, Mâide sûresinin gösterilmesidir.

ii. *Kronolojik çalışmalarda kullanılan nüzûl listeleri*: Modern çalışmalarda ortaya çıkan bu nüzûl tertipleri, müfessirlerin rivâyet ürünü tertiplerden, sûre ve âyetler arasındaki bağlantılardan istifade ederek oluşturdukları listelerdir. Mısır heyet tertibi dışındaki listeler için şahsî nüzûl tertipleri denilir. Nüzûl sıralı çalışmalarda kullanılan sûre sıralamaları şu şekildedir:

1. Mısır heyet tertibi: Mısır Kralı I. Fuâd'ın (v. 1936) emriyle oluşturulan heyetin, rivâyet tertiplerinden ve muhtelif çalışmalardan faydalananak ortaya koydukları nüzûl listesidir. Mısır heyet tertibini tefsirinde Mollâ Huveş, meâl-tefsirinde Şaban Piriş, İhsan Eliaçık ve Tuncer Namlı kullanmıştır. Yaşar Nuri Öztürk ve Mustafa Öztürk'ün çalışmaları dışında nüzûl sıralı meâllerin tümü bu tertibi esas almışlardır. Ancak bu çalışmalar doğrudan Mısır heyetini referans göstermemiştir.

2. Şahsî tertipler: Özellikle Mısır heyet tertibi üzerinde şahsî tasarruflarla özgün tertipler elde eden Derveze, Habenneke, el-Câbirî, Zeki Duman vd. bazı müelliflerin çalışmalarında kullandıkları nüzûl listeleridir.

Çalışmamız Mısır heyet tertibinin Hz. Osman'a nispet edilmesini konu edindiğinden bu nüzûl listesi üzerinde ayrıca durmamız gerekmektedir.

2. Mısır Heyet Tertibi

2.1. Tertibin Ortaya Çıkması

Mısır Kralı I. Fuâd'ın emriyle bir Mushaf baskısı hazırlanır. Bu Mus-

¹² İbnü'n-Nedîm, Muhammed b. İshâk, *el-Fibrîst*, thk. İbrâhim Ramadân, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1994, ss. 42-43.

¹³ ez-Zerkeşî, Muhammed b. Bahâdır, *el-Burbân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Mustafâ Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2011, s. 114.

¹⁴ eş-Şehristânî, c.1, ss. 17-23; Cerrahoğlu, ss. 86-87.

hafî diğer Mushaf baskılarından ayıran en önemli özellik sûre başlarında verilen nüzûl sıralaması bilgisidir. Örneğin, Fâtiha sûresinin girişinde “Müddessir’den sonra inmiştir.”, Bakara sûresinde “Medine’de inen ilk sûredir.” şeklinde nüzûl tertibine işaret eden ifadeler bulunmaktadır. Mısır Mushaf-ları İnceleme Kurulu Başkanı (Şeyhu’l-Mekârii’l-Mısıriyye) Muhammed b. Alî b. Halef el-Huseynî’nin gözetiminde bir heyet tarafından hazırlanan Mushaf 1925’te Mısır’da basılır.¹⁵ Bu Mushaf, *el-Mushafûl-Emirî* olarak bilinmektedir.

Aynı özellikte bir başka Mushaf da Kadırgalı Mustafa Nazîf Efendi’nin¹⁶ hattıyla Abdulhamîd Ahmed Hanefî’nin sorumluluğunda 1934 yılında yine Mısır’da basılır. Bu Mushaf da *Mushafu Cevâmii Şerif* olarak bilinir.¹⁷ Tilâvet tertibine göre hazırlansa da sûre künyelerinde bildirilen nüzûl sıralamasıyla farklı bir tertip barındıran bu Mushaf, nüzûl sırasına göre tefsir yazan Derveze’nin referans gösterdiği kaynaklardan birisidir.¹⁸ Sonuç olarak “Mısır heyet tertibi” diye isimlendirilebilecek ve 86’sı Mekki, 28’i Medenî 114 sûreden oluşan nüzûl sırası şu şekildedir:

Mekki sûreler: Alak, Kalem, Müzzemmil, Müddessir, Fâtiha, Mesed, Tekvîr, A’lâ, Leyl, Fecr, Duhâ, İnşirâh, Asr, Âdiyât, Kevser, Tekâsür, Mâûn, Kâfirûn, Fîl, Felak, Nâs, İhlâs, Necm, Abese, Kadr, Şems, Burûc, Tîn, Kureyş, Kâria, Kıyâme, Hûmeze, Mürselât, Kâf, Beled, Târik, Kamer, Sâd, Arâf, Cinn, Yâsîn, Furkân, Fâtır, Meryem, Tâhâ, Vâkıa, Şuarâ, Neml, Kasas, İsrâ, Yûnus, Hûd, Yûsuf, Hıcr, En’âm, Sâffât, Lokmân, Sebe, Zümer, Mü’min, Fussilet, Şûrâ, Zuhruf, Duhân, Câsiye, Ahkâf, Zâriyât, Ğaşiye, Kehf, Nahl, Nûh, İbrâhîm, Enbiyâ, Mü’minûn, Secde, Tûr, Mülk, Hâkka, Meâric, Nêbe, Nâziât, İnfîtâr, İnşikâk, Rûm, Ankebût, Mutaffifin.

Medenî sûreler: Bakara, Enfâl, Âl-i İmrân, Ahzâb, Mümtehine, Nisâ, Zilzâl, Hadîd, Muhammed, Ra’d, Rahmân, İnsân, Talâk, Beyyine, Haşr,

¹⁵ el-Huseynî, Muhammed Ali Halef, *el-Mushafûl-Emirî*, el-Matbaatü’l-Emiriyye, Kahire 1925.

¹⁶ Kadırgalı kelimesi Arapçalaştırılarak Kadroğlu olarak ifade edilmiştir. Mushaftaki nüzûl sıralaması bilgilerinin Kadırgalı Mustafa Nazîf’le bir ilgisinin bulunmadığına dair, bkz. Kahr-aman, ss. 43-44.

¹⁷ Hanefî, Abdulhamîd Ahmed, *Mushafu Cevâmii Şerif*, el-Matbaatü’l-Emiriyye, Kahire 1934.

¹⁸ Derveze, Muhammed İzzet, *et-Tefsîru’l-Hadis Tertîbu’s-Süver Hasebe’n-Nüzûl*, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut 2000, c.1, s. 12.

Nûr, Hacc, Münâfîkûn, Mücâdele, Hucurât, Tahrîm, Teğâbün, Saff, Cumua, Feth, Mâide, Tevbe, Nasr.

Dikkatli incelendiğinde, Mısır heyet tertibinin, bazı nüanslar dışında Atâ el-Horâsânî tarikiyle rivâyet edilen İbn Abbâs tertibinin neredeyse aynı olduğu görülecektir. İbn Abbâs rivâyetinde zikredilmeyen Fâtîha sûresi heyet tertibinde Mekki beşinci sıradadır. İbn Abbâs tertibinde Cumua, Teğâbün, Saff sıralamalı Medenî sûreler, heyet tertibinde Teğâbün, Saff, Cumua şeklindedir. İki tertip arasındaki en önemli fark, İbn Abbâs tertibinde Medenî on altıncı sûre olarak ortalarda bulunan Nasr sûresi, ilk defa Mısır heyet tertibinde yirmi sekizinci sırada Medenî sûrelerin sonuncusu olarak yer almıştır.

2.2. Tertibin Hz. Osman'a Nispet Edilmesi

Rivâyetlerde Hz. Ali'nin nüzül sırasına göre Mushafi olduğu belirtilmiştir.¹⁹ Ancak Hz. Ali'ye isnâd edilen nüzül sırasına göre Mushaf rivâyeti şüpheli bir meseledir. Çünkü böyle bir Mushafi gören ya da inceleyen birileri olduğuna dair sağlam bir bilgi yoktur. Tâbiûndan İbn Sirîn (110/729) Medine'de bu Mushafi bulmaya çalışmış, ancak izine dahi rastlayamamıştır.²⁰

Sonraki dönemlerde sahâbe ve tâbiûndan İbn Abbâs ve Ca'fer es-Sâdık gibi isimlere de nüzül sırasına göre Mushaf isnâd edilmiştir.²¹ Yerli Kur'ân İlimleri çalışmalarında bunlara ait nüzül tertipleri çizelge hâlinde verilmiştir.²²

Hz. Osman'a nüzül sırasına göre Mushaf nispet edilmesi tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk defa Abdülmüteâl es-Sâidî (v. 1971) tarafından gerçekleştirilmiştir.²³ Bunun haricinde tamamen yerli çalışmalarda şahit olunan bu durum, büyük bir karmaşaya yol açmıştır. Osman Keskiöğlü, bu tertibi “müfessirlerin çoğu tarafından kabul edilen ve mushaflarda belirti-

¹⁹ es-Suyûtî, s. 137.

²⁰ Derveze, c.1, s. 98.

²¹ eş-Şehristânî, c.1, s. 17.

²² Okıç, M. Tayyib, *Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*, Nun Yayıncılık, İstanbul 1995, ss. 169-172; Keskiöğlü, Osman, *Nüzûlünden Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, TDV, Ankara 2012, ss. 123-124; Cerrahoğlu, ss. 86-87.

²³ es-Sâidî, Abdülmüteâl, *en-Nazmül-Fenni fi'l-Kur'ân*, Mektebetü'l-Âdâb, Mısır, ts., ss. 25-27.

len tertip” olarak nitelerken Tayyib Okiç ve İsmail Cerrahoğlu “nüüzül sırasına göre tertip edilmiş Hz. Osman’ın Mushafındaki sûrelerin tertibi” olarak ifade ederler.²⁴ İlgili iniş sıralamasının Hz. Osman’la ilişkilendirilmesi, en çok bilinen ve tercih edilen nüüzül tertibi olmasına yol açmıştır. Klasik kaynaklarda hiçbir şekilde söz edilmeyen nüüzül sırasına göre bir Mushafın Hz. Osman’la ilgisinin bulunmadığı bir gerçektir.²⁵

2.3. Nüüzül Sırasına Göre Yapılan Çalışmalarda Mısır Heyet Tertibi

Sûrelerin nüüzül sırasına göre yapılan çalışmalar; tefsirler, meâl-tefsirler ve meâller olarak üçe ayrılmaktadır. Bu eserlerden bir kısmı nüüzül sıralamasında Mısır heyet tertibini esas alırken bir kısmında da şahsî nüüzül tertipleri kullanılmıştır. Mısır heyet tertibini kullanan çalışmalardan hiçbirisi referans olarak ilgili kurulu göstermemiş, aksine Kadroğlu veya Hz. Osman’ın nüüzül sırasına göre Mushafı şeklinde isabetsiz âdiyetler tercih etmişlerdir.

Nüüzül sırasına göre tefsir yazan ilk müfessir olan Derzeze, tefsirinde takip ettiği nüüzül tertibini belirlemeden evvel yedi farklı tertibi ele almıştır. Bunlardan birisi de, Derzeze’nin Kadroğlu Mushafı olarak belirttiği Mushafu Cevâmî Şerîf’te sûre başlarında işaret edilen tertiptir.²⁶ Alanında uzman bir kurul tarafından tespit edildiğinden Mısır heyet tertibini esas aldığı ifade eden Derzeze, bazı sûrelerde bu tertibe muhalefet etmiştir.²⁷

Mısır heyet tertibini çalışmasında birebir kullanan ilk müellif Mollâ Huveys’tir. Ancak tefsirinde hangi tertibi niçin tercih ettiğine dair bir bilgi vermemiştir. Hacc sûresinin tefsirinde durak işaretleriyle ilgili beyanda bulunurken Kral I. Fuâd’ın bastırıldığı Mushaftan bahsetmesi²⁸ onun bu tertibi *el-Mushafu’l-Emîrî*’den aldığını göstermektedir.

Nüüzül sırasına göre tefsir telif eden Habenneke de, Kur’an’a yaklaşımı-

²⁴ Keskiöğlü, ss. 123-124; Okiç, ss. 169-172; Cerrahoğlu, ss. 86-87.

²⁵ Ünsal, Hadiye, *Erken Dönem Mekki Sûrelerin Muhteva Tablîli*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015, ss. 83-84; Öztürk, Mustafa - Ünsal, Hadiye, *Kur’an Tarihi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016, s. 266. Öztürk, Hz Osman’a nüüzül sırasına göre Mushaf isnadında Cerrahoğlu’nun es-Saîdî’den etkilenmiş olabileceğini belirtir. (s. 264.) Türkiye’de son dönemde yapılan meâl çalışmalarının da bu konuda Cerrahoğlu’ndan etkilenmiş olmaları mümkündür.

²⁶ Derzeze, c.1, s. 12.

²⁷ Derzeze, c.1, ss. 13-17.

²⁸ Mollâ Huveys, Abdulkâdir el-Ğâzi el-Âni ed-Deyrezûri, *Tefsîru Beyâni’l-Meâni*, Matbaatü’t-Terakkî, Dimeşk 1962, c.6, s. 158.

nı ortaya koyduğu *Kavâidu't-Tedebbürî'l-Emsel* eserinde, Muhammed Ali Halef el-Huseynî başkanlığında hazırlanan *el-Mushafu'l-Emirî*'de belirtilen nüzül sıralamasını tablo hâlinde vermiştir. Habenneke tefsirinde yalnızca Kalem ile Müddessir sûrelerinin yerlerini değiştirmiştir²⁹

Meâl-tefsirlerinde Mısır heyet tertibini kullanan Şaban Piriş, İhsan Eli-açık ve Tuncer Namlı çalışmalarında bununla ilgili bir kaynak belirtmemişlerdir. Nüzül sırasına göre meâl çalışmalarına bakıldığında ise Yaşar Nuri Öztürk ve Mustafa Öztürk dışındaki yazarların Mısır heyet tertibini kullandıkları görülecektir.³⁰ Bu çalışmaların bir kısmı ilgili sıralamayı Hz. Osman Mushafına isnâd ederken diğer bir kısmı ise hiçbir kaynak belirtmemiştir.

Sonuç

Bir eserin yanlış aidiyetindeki problemi çözmek için, eserin hakikatte kime ait olduğunu ortaya koymak gerekir. Ulûmu'l-Kur'ân literatürü incelendiğinde Hz. Osman'a ait bir nüzül tertibi veya nüzül sırasına göre Mushafı olduğuna dair bir rivâyet ve bilgiye rastlanmamaktadır. Mısır Kralı I. Fuâd'ın emriyle tab' edilen Mushafta işaret edilen bir nüzül sıralamasının Hz. Osman'la ilişkilendirilmesi ilmî ve anlaşılır bir şekilde açıklanmamıştır. Sonuç olarak Hz. Osman'a nispet edilen nüzül tertibi, XX. yüzyılın başlarında Mısırlı bir heyetin tespit ettiği ve İbn Abbâs'ın nüzül tertibiyle hemen hemen özdeş olan bir sıralamadır.

Kaynakça

- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, TDV, Ankara 2013.
- Derveze, Muhammed İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadis Tertibu's-Süver Hasebe'n-Nüzül, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî*, Beyrut 2000.
- Habenneke, Abdurrahmân Hasan el-Meydânî, *Kavâidu't-Tedebbürî'l-Emsel li Kitâbillâh Azze ve Celle*, Dâru'l-Kalem, Dımeşk 2009.

²⁹ Habenneke, Abdurrahmân Hasan el-Meydânî, *Kavâidu't-Tedebbürî'l-Emsel li Kitâbillâh Azze ve Celle*, Dâru'l-Kalem, Dımeşk 2009, ss. 178-184.

³⁰ Yaşar Nuri Öztürk çalışmasında kaynak belirtmeden Derveze'nin şahsî nüzül sıralamasını kullanmıştır. Mustafa Öztürk ise nüzül sırasına göre yayımladığı meâlinde İbn Abbâs rivâyetini esas almıştır.

- İbnü'n-Nedîm, Muhammed b. İshâk, *el-Fibrîst*, thk. İbrâhîm Ramadân, Dâru'l-Ma'rîfe, Beyrut 1994.
- Keskiöğlü, Osman, *Nüzûlünden Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, TDV, Ankara 2012.
- Mollâ Huveys, Abdulkâdir el-Ğâzî el-Ânî ed-Deyrezûrî, *Tefsîru Beyânî'l-Meânî*, Matbaatü't-Terakkî, Dımeşk 1962.
- Mukaddimetân fî Ulûmî'l-Kur'ân Mukaddimetü Kitâbî'l-Mebânî ve Mukaddimetü İbn Atıyye, thk. Arthur Jeffery, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire 1954.
- Okiç, M. Tayyib, *Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*, Nun Yayıncılık, İstanbul 1995.
- Öztürk, Mustafa - Ünsal, Hadiye, *Kur'an Tarihi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016.
- Saîdî, Abdulmüteâl, *en-Nazmu'l-Fennî fi'l-Kur'ân*, Mektebetü'l-Âdâb, Mısır, ts.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-İtkân fî Ulûmî'l-Kur'ân*, thk. Mustafâ Şeyh Mustafâ, Müessesetü'r-Risâle Nâşirün, Beyrut 2011.
- Şehristânî, Muhammed b. Abdülkerîm, *Tefsîru's-Şebriştânî el-Müemmâ Mefâtihu'l-Esrâr ve Mesâbihu'l-Ebrâr*, thk. Muhammed Ali Âzerşeb, Merkezü'l-Buhûs ve'd-Dirâsât li't-Türâsî'l-Mahtût, Tahran 2008.
- Şimşek, M. Sait, *Kur'an'ın Ana Konuları*, Beyan Yayınları, İstanbul 1999.
- Ünsal, Hadiye, *Erken Dönem Mekki Surelerin Muhteva Tablîli*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015.
- Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb, *Târihu'l-Ya'kûbî*, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, Beyrut 1993.
- Zerkeşi, Muhammed b. Bahâdır, *el-Burhân fî Ulûmî'l-Kur'ân*, thk. Mustafâ Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2011.
- Zührî, İbn Şihâb, *en-Nâsîb ve'l-Mensûb ve Yelîhi Tenzîlu'l-Kur'ân bi Mekke ve'l-Medîne*, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1988.
- Zürkânî, Muhammed Abdulazîm, *Menâbilu'l-İrfân fî Ulûmî'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2010.